

Падналите рога – скритите следи при определяне на развитието и качеството на трофеите

Инж. КИРИЛ КОЛЕВ завършва ПГГС „Христо Ботев“ – Велинград, през 2005 г. и магистратура по ловно и рибно стопанство в ЛТУ през 2013 година. В периода 2009 – 2014 г. последователно е ловен стражар, организатор по лова, главен лесничей в ДЛС „Искър“. От май 2014 г. е на работа в ДЛС „Воден – Ири Хисар“, а от юни 2015 г. е директор на Стопанството. Съучредител и председател на УС на Професионалната ловна асоциация в България.

Д-р инж. ЧАВДАР ЖЕЛЕВ е бакалавър по горско стопанство и магистър по ловно и рибно стопанство в ЛТУ, където завършва и докторантура в катедра „Ловно стопанство“. От 2008 до 2015 г. работи в Националната научноизследователска станция по ловно стопанство, биология и болести по дивеча към ИАГ. През 2016 г. постъпва в ЦУ на ЮЗДП, където през 2020 г. е назначен за началник на отдел „Ловно стопанство и странична дейност“.

✓ Те могат да ни ориентират какво е разпределението на трофейното качество в местообитанията, тъй като наблюдението на животните на терен е трудна задача

През 2016 г. Държавно ловно стопанство „Воден – Ири Хисар“ постави началото на ежегоден Преглед на паднали рога от благороден елен. Събитието се превърна в традиционно за Стопанството като домакин и за останалите държавни ловни стопанства (ДЛС) и дивечовъдни участъци (ДУ) – като участници. Идеята се зароди след посещение на екип ловни специалисти от Северноцентралното държавно предприятие – Габрово, в унгарското Ловно стопанство „Лабод“. Страните от Централна и Западна Европа имат десетилетни традиции в това отношение. В първото издание на Прегледа единствено домакините от ДЛС „Воден – Ири Хисар“ представиха събраните паднали рога през сезон 2016. През годините броят на участниците нарасна. Във второто издание се включиха със своите сбирки още 4 държавни ловни стопанства. През 2018 г. бяха представени близо 700 паднали рога от 7 ДЛС и ДУ, като вече се наблюдаваха поредици от паднали рога на определени индивиди. През 2019 г. участваха 9 ДЛС и ДУ от цялата страна, като поредиците бяха нараснали по брой на индивидите и брой на рогата в тях. През 2020 г. (заради обявената пандемия от COVID-19) събитието се състоя на 28 август в съвсем тесен професионален кръг с участието само на 6 държавни ловни стопанства и дивечовъдни участъка.

”

В ИНТЕНЗИВНИТЕ ЛОВНИ СТОПАНСТВА В ЗАПАДНА ЕВРОПА ДВЕ СА ОСНОВНИТЕ ВАЖНИ СЪБИТИЯ ПРЕЗ ГОДИНАТА – ПРЕГЛЕД НА ПАДНАЛИ РОГА ПРЕЗ ПРОЛЕТТА И НА ЛОВНИТЕ ТРОФЕИ, ДОБИТИ ПРЕЗ ЕСЕНТА.

“

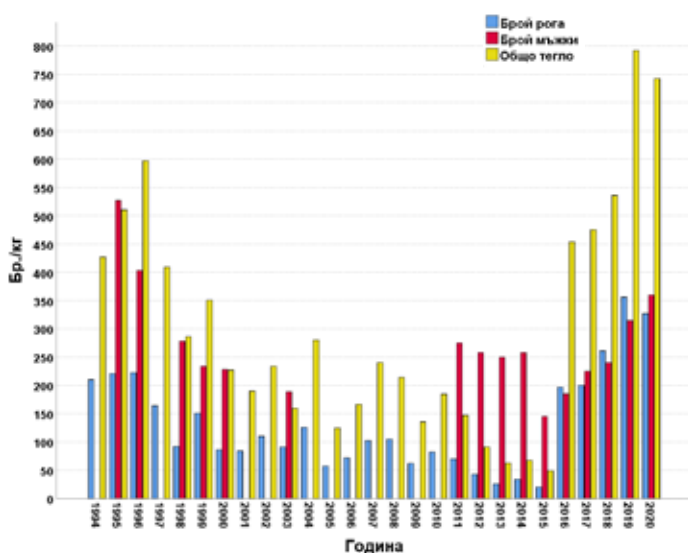
Прегледът е пионерно мероприятие за ловното стопанство в България

Домакините се стремят във всяко следващо издание да се излагат само най-добрите намерени паднали рога. Например в ДЛС „Воден – Ири Хисар“ през 2019 г. са събрани 777 кг паднали рога, но са изложени около 30 – 40 % от тях. С намерени паднали рога досега са участвали и Държавните ловни стопанства „Несебър“, „Росица“, „Паламара“, „Черни Лом“, „Дунав“, „Мазалат“, Дивечовъдните участъци – Зли дол и Алеково, както и Правец и Панагюрище, с еленови рога от Стара планина и Средна гора. През петте издания на Прегледа голяма част от ловните стопанства или дивечовъдните участъци, където благородният елен е естествено разпространен в страната, не са участвали поради липсата на организирано

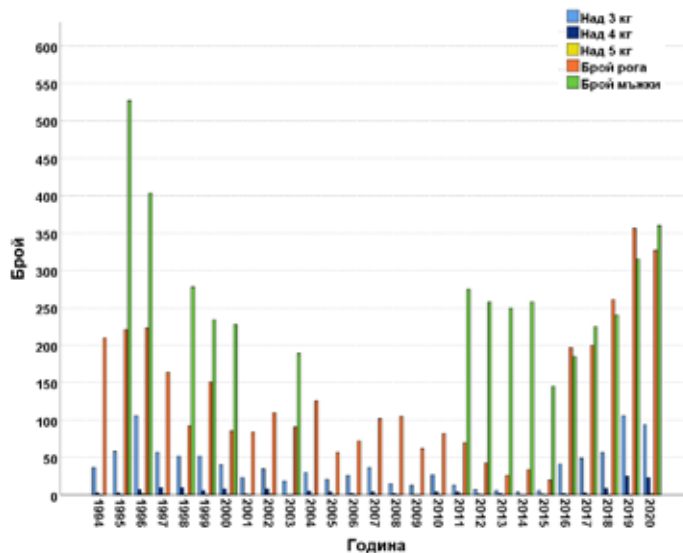
събиране на падналите рога. В някои от тях действително запасите на вида не са високи, терените са труднодостъпни и събирането на падналите рога е затруднено.

Ежегодният Преглед на паднали рога от благороден елен е повод за събиране на много ловни специалисти. Сред стотиците гости на форума са били изпълнителният директор на Изпълнителната агенция по горите, преподаватели от Лесотехническия университет, членове на Професионалната ловна асоциация в България, ловни деятели, туроператори, студенти.

Поради завишеното търсене на пазара на този продукт през последните години се наблюдава браконьерство, или нерегламентирано събиране, особено в районите с големи запаси на благороден елен. Изнасянето на рогата от стопанствата по този начин ги лишава от един източник

Фиг. 1. Количеството намерени, събрани и описани паднали рога от благороден елен в ДЛС „Воден – Ири Хисар“ – ДЛРС „Воден“, от 1994 до 2020 г.

Фиг. 2. Количеството намерени паднали рога от благороден елен с тегло над 3, 4 и 5 кг в ДЛРС „Воден“ от 1994 до 2020 г.

на приходи и ограничава ловните специалисти от възможността да извлекат информация за популацията. Успешна практика за събирането на паднали рога в страната през последните години показват някои Държавни ловни стопанства – „Воден – Ири Хисар“, „Росица“, „Паламара“ и „Несебър“. Затова допринася силната мотивация на служителите и работниците в стопанствата, които детайлно претърсват местообитанията на благородния елен, основно през пролетта, и съвместно предават намерените паднали рога. По този начин голяма част от тях остават в стопанството, където се прави преглед, измерване и оценка на тяхното състояние, като най-качествените и перспективните се отделят за участие в ежегодния Преглед. Това е и възможност за проследяване на тяхното развитие през следващите години. Останалата част от събраните паднали рога се съхранява за продажба на клиенти.

В интензивните ловни стопанства в Западна Европа две са основните важни събития през годината – преглед на паднали рога през пролетта и на ловните трофеи, добити през есента. Организирането на такъв тип мероприятие е израз на висока ловна култура и професионализъм. Събраните дълги поредици от рога са повод да се направят измервания на параметрите на рогата, участващи в оценката на трофея, и един по-задълбочен анализ на състоянието на микропопулацията в даден район.

Преглед на паднали рога в ДЛС „Воден – Ири Хисар“ през 2018 г. с участието на 7 ДЛС и ДУ от цялата страна

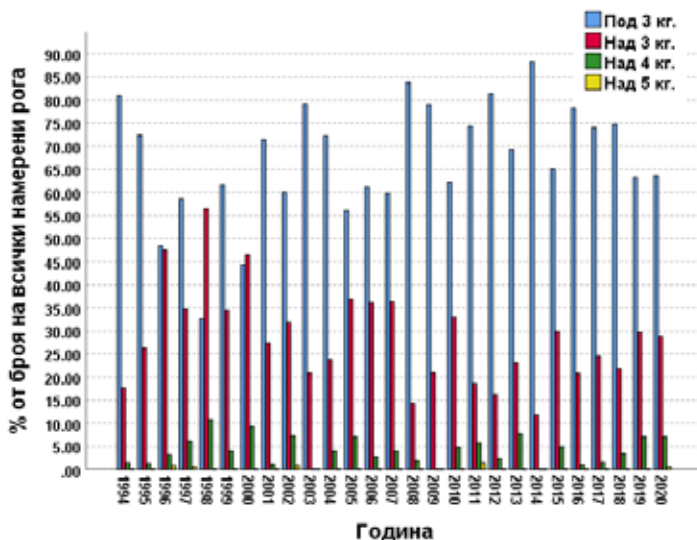
Актуална информация за състоянието на популацията

Екип от катедра „Ловно стопанство“ на Лесотехническия университет, с участието на гл. ас. д-р Стоян Стоянов и гл. ас. д-р Градимир Гуйчев, през пролетта на 2019 г. премери всички събрани поредици паднали рога. Целта беше да се проследи развитието на всяко отделно животно, да се преценят заложбите му и да се направи правилна преценка за годината, в която да бъде извадено.

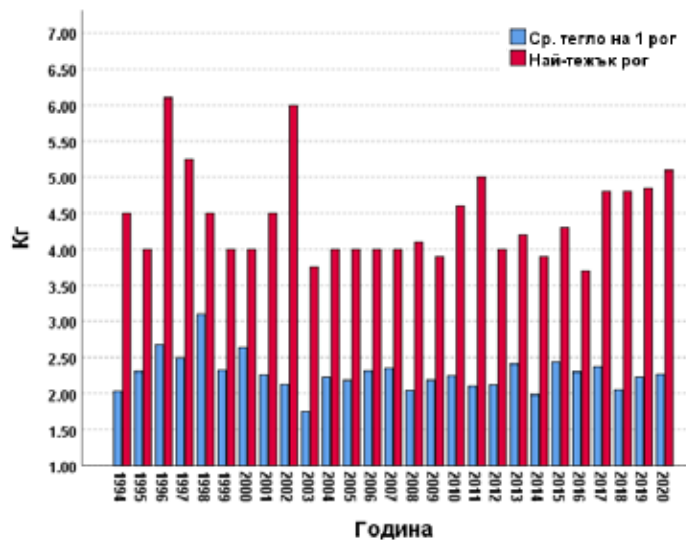
Чрез падналите рога стопанисващите дивеча могат да разберат какво разполагат в ловностопанските райони в трофейно отношение. Те дават актуална информация за състоянието на популацията, тъй като това са рогата от живи животни, в момента обитаващи местооби-

танията. В ДЛС „Воден – Ири Хисар“ още от 1994 г. се пазят регистри за количеството намерени, събрани и описани паднали рога от благороден елен (фиг. 1).

Броят на намерените рога от 2018 до 2020 г. включително е най-голям за целия период, откакто има статистика за количеството събрани рога, и значително по-голям от този през 1995 и 1996 г., когато все още популацията на благородния елен в страната е била към края на своя разцвет в трофейно отношение и броят на рогачите е бил сравнително по-висок от сега. От 2016 г. до момента се наблюдава също и тенденцията броят на намерените рога да е по-голям от числеността на мъжките елени в ДЛРС „Воден“. Това се дължи на добрата органи-

Фиг. 3. Процент на броя намерени паднали рога от благороден елен в ДЛСР „Воден“ за периода 1994 – 2020 г. с тегло под 3 кг и над 3, 4 и 5 кг от общия брой намерени рога за годината

Фиг. 4. Анализ на средното тегло на 1 намерен паднал рог и най-тежкия намерен рог през годината за периода 1994 – 2020 г. в ДЛСР „Воден“

зация от ръководството на Стопанството и съвместното отношение на служителите му при събирането на падналите рога.

По-големият брой на падналите рога от броя на мъжките показва, че все повече се намират и двата рога от отделни елени, което дава възможност за приблизително изчисляване дори и на трофейната му оценка. Това допълнително води и до натрупване на поредици през годините, които до момента са над 50 с повече от три рога от едно животно. Независимо че броят на мъжките животни в ДЛСР от 2018 г. досега е по-малък от този през 1995 и 1996 г., броят на намерените рога и съответно общото им тегло е значително по-голямо. Това, от своя страна, води и до по-големи допълнителни приходи за Стопанството.

Добрата отчетност на събраните рога през последните години, както и по-високата събираемост от 2016 г. досега, дава възможност да се определи количеството на намерените рога над 3, 4 и 5 кг, което води до установяване с много по-висока точност с какво разполага реално Стопанството в трофейно отношение (фиг. 2).

Актуалната информация за състоянието на популацията сочи, че през последните години броят на намерените рога над 4 и 5 кг се увеличава, показвайки по-високо трофейно качество на благородния елен, което е функция на доброто стопанисване на вида в Стопанството. В допълнение статистиката по-

казва, че броят на намерените рога над 4 и 5 кг е най-голям за целия период на отчетност на тази дейност.

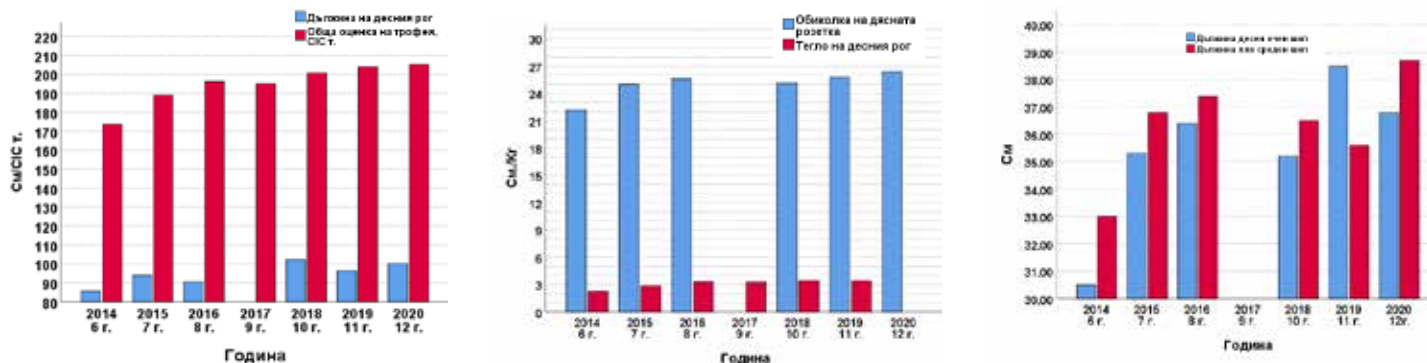
Ако се направи по-детайлен анализ (фиг. 3) на броя намерени паднали рога с тегло над 3, 4 и 5 кг през всяка година за целия период като процент от общия брой намерени рога за съответната година, се вижда, че рогата с тегло над 3 кг преобладават, съставлявайки 28.53 % от всички намерени рога (около 30 %) с максимум до 55 – 60 %. Рогата над 4 кг са средно 4.07 % (около 5 %), като максимум могат да стигнат до 10 – 12 %, а рогата над 5 кг са средно 0.17 %, с максимални стойности до 1 – 1.5 % от всички намерени рога. Останалите намерени рога са под 3 кг и реално заемат през годините различен процент от 32 до 88 %, средно 67.24 %, което показва и донякъде нивото на провеждане на селекция и възрастовата структура на популацията.

От 1996 до 2000 г. намерените рога под 3 кг са с най-малък дял – между 33 и 62 % (средно 49.05 %), като този период съвпада и с времето, когато все още популацията на благородния елен в страната е била трофейно силна и намерените рога с тегло над 4 кг заемат най-голям дял за целия период от 26 години. Графиката показва, че след това воденето на селекция е с по-малък мащаб и броят на рогата под 3 кг се увеличава. Важно е да се отбележи, че след 2000 г. популацията от благороден елен е силно подмладена, възрастовата структура е силно наруше-

на и теглото на рогата под 3 кг на по-младите елени заема по-голям процент. По-голяма достоверност на резултатите може да се търси след 2016 г., когато и броят на общо събраните рога е по-голям от броя на мъжките вследствие на добрата събираемост и отчетност на падналите рога. Положителна тенденция се забелязва през последните две години в покачване на процентите на теглото на рогата над 3 и 4 кг, но относително бавно намаляване на процента на рогата под 3 килограма. Това показва, че се наблюдава подобрене в качеството на трофейте, но има още какво да се желае и работи по отношение на възрастовата структура и провеждането на планирана и редовна селекция, което е и приоритет на Стопанството през следващите години. Все пак тези резултати не могат да бъдат заявени с абсолютна категоричност за целия период, тъй като през повечето години броят на намерените рога е значително по-малък от броя на обитаващите елени в ДЛСР (освен през последните 5 години).

Важен момент тук е, че падналите рога освен допълнителен приход за Стопанството дават и представя какво е актуалното състояние на популацията. Те могат да ни ориентират какво е разпределението на трофейното качество в местообитанията, тъй като наблюдението на животните на терен е трудна задача. В природата животните с нисък трофейен капацитет (под 3 кг) са средно около 60 – 70 % (тук са включени

Фиг. 5. Развитие на показателите на рогата на благороден елен от 2014 до добиване на трофея през септември 2020 г. в ДЛСР „Воден“

Поредица от рога на благороден елен за периода 2014 – 2019 г., отстрелян през септември 2020 г. в ДЛСР „Воден“

и младите рогачи до 3 – 4-годишна възраст), със среден капацитет (над 3 кг) – около 25 – 30 %, с висок – около 3 – 5 %, а с елитен трофеен потенциал – реално под 1 % (0.15 – 0.2 %). Затова отстрелът на елитни животни в млада възраст трябва да бъде абсолютно недопустим, тъй като реално 1 от 500 рогача ще има потенциала да развие капитален трофей. Разбира се, тези проценти могат да бъдат променени с провеждането на правилна селекция и достигането на нормална възрастова структура в популациите.

Не се забелязва голяма разлика в средното тегло на един намерен рог от 2001 до 2020 г. (фиг. 4), което донякъде може да бъде подвеждащо поради по-малката събираемост и отчетност, особено от 2001 до 2015 година. Осезаемо се покачва теглото на намерения най-тежък рог в ДЛСР „Воден“. През сезон 2020 е намерен рог с тегло 5.100 кг, като преди това последно през 2002 г. официално е регистриран намерен рог с по-голямо тегло – 6 килограма. За период от 26 години – от 1994 г. досега, намереният най-тежък рог през 2020 г. е на четвърто място от началото на воденето на регистъра в Стопанството. Това отново показва, че посоката на стопанисване на благородния елен в ДЛС „Воден – Ири Хисар“ е вярна и е въпрос на време да се достигнат трофейните успехи от края на 90-те години на миналия век.

Данните от събраните паднали рога носят много важна информация на ловните стопани за запаса и качеството на популациите на дивеча, но и по тях може да бъде направен достоверен модел за развитието и заложибите на трофеите. През 2020 г. имаше успешен ловен сезон в ДЛС „Воден – Ири Хисар“ при лова на благороден елен, в който

бяха добити трофейни животни, на част от които падналите рога бяха намерени и съхранени от предходни години.

Един такъв пример е благороден елен, отстрелян през септември 2020 г. в стопанството, на който са намерени и се пазят 5 десни и 4 леви рога, които животното е носело от 2014 до 2019 г. (фиг. 5). Общо за целия период от 7 години няма година, през която да не е намиран рог и да няма информация за развитие на трофея. Възрастта на животното е определена в лабораторни условия на 12 години чрез използването на метода на растежните (годишните) слоеве в зъбния цимент на първия молар (Mitchell, 1963, 1967). Този метод е приет за най-прецизен и точен за определяне на възрастта при благородния елен (Barberia et al., 2014). Установената възраст се смята за реална, тъй като е с най-висока точност – 75 % при първия молар (Azorit et al., 2004). При добавяне или отнемане на 1 година от определената възраст точността на метода при кътниците е 99 на сто.

При десните рога липсва само един – от 2017 г., когато животното е било на 9 години, заради което тази поредица е най-подходяща да бъде анализирана. При показателите на трофея, заемащи най-голям дял в общата оценка – дължината и тегло-

то на рога, както и обиколката на розетката, максимални стойности са достигнати на 12-годишна възраст (с изключение на дължината на рога – на 10-ата година). Затова и приблизителната обща оценка на трофея (при липса на ляв рог в някои от поредиците) достига своя максимум на същата възраст. Дължината на десния очен шип достига своя максимум на 11-ата година, а дължината на десния среден шип – на 12-ата година.

Графиките показват, че животното е достигнало своята кулминация на трофея между 10-ата и 12-ата година. Благодарение на събраните паднали рога на това животно през годините е възможно да се определи, че по развитието на рогата този благороден елен е отстрелян правилно, точно в своята кулминация на 11 – 12 години, във възрастовата група на трофейно зрелите елени.

Търсенето и съхранението на падналите рога не трябва да се подценява от ловните стопани. Независимо че изискват доста физически усилия, сериозна организация и немалки финансови ресурси за тяхното набавяне, при добра отчетност и с натрупване през годините падналите рога могат да бъдат скритите следи в определяне на развитието и качеството на трофеите. 🍎